Lucy och andra urmödrar

Donald Johanson och M Edey: Lucy och människans förhistoria (Lucy: The Beginnings of Human Kind). 358 s. Översättning: L Werdelin. Natur och Kultur. Cirka 215:-.

TEORIER RÖRANDE människans ursprung och utveckling väcker ett intresse som knappast kan förklaras med att ny kunskap i ämnet skulle kunna avkasta praktiskt användbara resultat. Föreställningar om hur vi blev vad vi är påverkar däremot vår uppfattning om människans särart och ställning i, eller eventuellt ovan, naturen. Alla ursprungsmyter genomsyras av allegoriska och etiska inslag. Paleoantropologin, som aspirerar på att ge en vetenskaplig version av kalamiteterna i Eden, är inte heller immun mot ideologiska anfäktelser och mytologiska moden.

Den paleoantropologiska facklitteraturen består till mer än 90 procent av beskrivningar och klassificeringar av uppgrävda benrester. Hominidfossil är sällsyntare än stora diamanter. I de rikaste fyndigheterna beräknas en individ per 200 miljoner ha genomgått fossiliseringens transsubstantiationsmirakel. Vissa briljanta forskare finner, trots livslång mullvadsmöda, inte minsta förfädersflisa. Andra, enkannerligen den unge och ärelystne *Donald Johanson* (född av svenska föräldrar i Chicago 1943) snubblar sömngångaraktigt ned i hominida massgravar. Under fyra fältsäsonger 1973–77 lyckades hans team gräva sig en god bit närmare människosläktets yttersta rötter i den människofientliga Hadaröknen i Etiopien. De 250 s k afarfossilerna, samtliga omkring tre miljoner år gamla, anses representera minst 35 och högst 65 individer. Kollektionens stjärna, Lucy, är ett till 40 procent komplett skelett, som tillhört en diminutiv hona. Ett annat fynd omfattar 197 ben, skallar m m från minst 13 individer, som dött och begravts samtidigt; samlingen kallas den första familjen. Det är det första fossilfynd som representerar en population av urmänniskor.

"LUCY" ÄR ett lysande exempel på populärvetenskap, när den är som bäst. Läsaren beredes en livaktig skildring av benletandets vedermödor och extaser. Tonen är angenämt skvalleraktig och ger en god bild av de person- och forskningspolitiska motsättningarna inom det paleoantropologiska etablissemanget. Boken är dessutom ett utmärkt pedagogiskt kompendium över den moderna paleoantropologins teoretiska ståndpunkter och det tjogtal specialvetenskaper från taxonomi till kärnfysik som nu är involverade i spaningen efter människans rötter.

Paleoantropologins säregna blandning av bentorr vetenskap och romantisk skattjakt har alltid attraherat en ovanligt färgstark skara excentriker och fanatiker. De har dock av hävd varit solidariska i sin ambition att rädda något av det postdarwinistiska människosläktets faltande nimbus genom att, på parvenyers vis, skjuta genealogiska pinsamheter så långt bak i tiden som möjligt; med andra ord: ju äldre presumtiv grundare av mänskligheten desto bättre. Till helt nyligen ansåg benforskarna att vi lämnade aphuset för cirka 20 miljoner år sedan. Molekylärbiologiska experter blandade sig då i leken och kom med den obehagliga nyheten att den s k molekylära klockan indikerar att vi delade ett gemensamt fadershus med våra bestialiska bröder gorillan och schimpansen för knappt fem miljoner år sedan.

PALEOANTROPOLOGERNAS fasa nummer ett, molekylärbiologen Alan Wilson, har nu förhoppningsvis krönt sina kätterier genom att, via analys av mitokondriellt DNA, emanerande från 147 moderkakor, hopsamlade i fem världsdelar, påstå att alla nu existerande människor direkt härstammar från en enda afrikansk "Urmutter-Eva", som levde för cirka 200 000 år sedan.

De två centrala problemen rörande människans utveckling är: 1. Varför går vi på bakbenen? 2. Varför har vi så stora hjärnor? Eftersom dessa adaptioner skiljs åt av cirka två miljoner år, är det antagligen fåfängt att försöka finna en gemensam förklaring. Ändå sedan Darwin har vi velat tro att intelligensen, dvs hjärnans utveckling, varit den centrala drivkraft som så att säga drog upp människan på bakfötterna. Vi vet nu, att vära förfäder, försedda med hjärnor som volymmässigt befann sig i schimpansklassen för knappt fyra miljoner år sedan, gick nästan lika elegant på sina bakben som vi själva. Vi tvingas därför ompröva den konventionella uppfattningen att tvåbenhet var en relativt enkel, gradvis uppnådd adaption, under det att hjärnans expansion betraktas som en närmast mirakulös diskontinuitet, som emanciperat oss från det övriga djurriket. Det omvända förhållandet ligger närmare sanningen. Tvåbentheten, resultatet av en drastisk och radikal anatomisk omorganisation, är den delvis mystifika innovation som i tidernas fullbordan leder till *Homo sapiens*. Hjärnans tillväxt är en jämförelsevis banal och okomplicerad företeelse, ett bifenomen till den allmänna tendens till neoteni, dvs bibehållen infantilism, som karaktäriserar människan som art. Vi är enligt denna syn, rätt uttryckt, ett slags könsmogna schimpansfoster. Den senaste och mest reduktionistiska förklaringen till "människans vansinniga gångart" har levererats av den svenske paleozoologen Valdar Jaanusson som förfäktar tesen att människohjärnans ursprungliga raison d'être inte hade med intellektuella funktioner alls att göra utan avsåg att skapa en bättre balans vid upprätt gång. Hjärnan var alltså ett slags dödvikt i skallen, som gjorde det möjligt för oss att gå på bakbenen.

Svante Folin

Lucy. Foto: GUNNAR LUNDMARK

Två engelska poeter

David Gascoyne: "Tankens doft". Dikter i tolkning av Lars-Inge Nilsson, Lasse Söderberg, Johannes Edfelt och Thomas Warburton. Inledning av Lars-Inge Nilsson. 80 s. Ellerströms.
Kathleen Raine: "Den osedda rosen". Dikter i tolkning av Lasse Söderberg, Rut Hillarp och Erik Lindegren. Inledning av Lasse Söderberg. 64 s. Ellerströms.

DE ENGELSKA lyrikerna *David Gascoyne* och *Kathleen Raine* var båda aviserade att framträda vid den internationella poesifestivalen i Malmö sista dagarna i maj. Kathleen Raine uteblev tyvärr, men Gascoyne var här. Han ägnade en kväll åt att sitta i en panel och diskutera surrealismen, en annan åt att vara en i den långa rad av litterära celebriteter som ändrade den rustika scenen i SJ:s gamla godsmagasin för att läsa några av sina dikter.

Nu i sommar ger Ellerströms förlag ut två tolkningsvolymer ägnade dessa båda poeter. Det är två små vackra böcker som innehåller väljgorda tolkningar och utmärkta förord av Lars-Inge Nilsson respektive Lasse Söderberg. Nilsson är den som har tolkat de flesta av Gascoyne dikter i *Tankens doft* och Söderberg är huvudansvarig för *Den osedda rosen,* detta urval av Raines diktning som även innefattar en handfull tolkningar utförda av Erik Lindegren. Lindegren var den som redan i slutet av 40-talet, bara några år efter hennes debut 1943, upptäckte Kathleen Raine och översatte några av hennes dikter till svenska.

TROTS ATT GASCOYNE ÄR nästan tio år yngre än Raine debuterade han drygt tio år före henne. I 6 år gammal debuterade han som poetiskt underbarn 1932 och kom snart att bli en av de mest framträdande representanterna för den franskinspirerade surrealism som med sitt påfågelsläp av metaforer skred in i den engelska poesin på 30-talet.

Gascoyne skrev dikter tillägnade bildkonstnärer som Dali, Tanguy, Magritte och Max Ernst. Han var en sådan poet som ur det undermedvetnas ocean kunde bärga "lådorna med tårar" och "oar med flytande matstrupar fulla av vintergrön smärta", detta i en dikt med titeln "Hysterins riter", där han släpper lös ett brokigt följe av osannolika metaforer.

Efter sin ungdoms surrealistiska bildberusning kom Gascoyne att intressera sig för Hölderlin och gav ut en bok om honom. Som bihang till sin essäistiska studie skrev han fyra dikter om Hölderlin. Dessa finns med i "Tankens doft", liksom smakprov på några av de nästan klassicistiskt rena dikter som Gascoyne senare skrivit, efter sitt uppbrott från surrealismen.

Kathleen Raine – fantastisk poet.

MED ÅREN HAR HAN blivit alltmer fåordig, på gränsen till tystnad och total improduktivitet. Att denna reduktion härrör ur den poetiska modernismens desillusion framgår av hans "Preludium till ett nytt fin de siècle", där man finner följande uppgivna rader:

I ungdomen trodde jag, trots allt jag såg,/ med Keats och Shelley på sådana ting som att/ poeter kan stifta lagar och profetera/ eller som Strawinskij när hans Väroffer skrevs,/ bli förmedlande kärl för nya ljud ifrån/ en inspirerande okänd inre värld./ Jag är över sextio nu, min tvivelaktiga gåva försvunnen,/ jag kan bara famla efter oväntade likneser.

KATHLEEN RAINE, utan tvivel en större och mera ursprunglig lyriker än Gascoyne, har inte behövt göra någon reträtt från alltför framskjutna positioner. Redan från
början framträder hon som en poet utan pålagringar av tidsbundna estetiska ideal. Hon inriktar sig på en begränsad uppsättning arketypiska symboler, vilka hon gång på gång sträcker sig emot i sin hymniskt storartade poesi om de grundläggande mänskliga villkoren.

Hon skriver om livets under men också om dess flämtande korthet, om fåglars och ärmiljoners flykt, om sälungens mjuka blick och universums ändlöshet, kärlekens gränsöverskridande kav och ensamhetens ennre drunkningsdöd. Det finns en stark inre laddning i hennes dikter, och de spänner över världslitteraturens största och väsentligaste motiv.

HON ARBETAR MED symboler som sol och måne, dag och natt, kav och rymd, hjärta och huvudskål. Hon klirrar med stjärnorna, brusar med oceanerna, viskar i snäckorna, vevar fram solnedgångar och soluppgångar. Det resulterar i en märkvärdigt suggestiv magi:

I begynnelsen var kärleken – luften
som skapade stjärnan
som skapade oss
Det enda som skall bli kvar
är lust
som vänder åter till Gud,
det enda som skall kommas ihåg
är att solen
blev hjärtat.
Det enda som skall bli kvar
är människan
förtärd av solen,
det enda som skall bli kvar
är vad hjärtat minns
av solen.
Det enda som skall bli kvar
är den kärlek
som förbränner solen.

Man skulle tröttas av dessa fritt svävande visioner, om inte Raine då och då lät sin dikt haka fast vid trivialiteter, så att också den vanliga vardagsvärlden dras in i det svindlande existentiella kretslopp som hon frammanar i sina dikter. Här är ett sådant exempel, början av dikten "Ex nihilo":

Av intet är vi skapta,
våra städer står byggda på tomhet
och i förkromade barer
dricker skuggor sin beskärda del av
tårar
kvinnors flyktiga fingrar glider
över siden, blommor, glas,
kameror och bilar
roterar på intighetens hjulnav
kring vilket är och stjärnor kretsar.

DEN I CAMBRIDGE bosatta Kathleen Raine är utbildad biolog. Denna intresseinriktning och hennes exakta kunskaper märks i naturdiktena. Men Raine nöjer sig inte med att vara exakt och naturkunnig. Hon strävar ständigt efter att uppnå en sorts mystisk intimitet med allt skapat. Liksom Shelley och Keats är hon upptagen av den tragiska klyftan mellan människan och naturen. Och hon skriver om detta med nästan lika stor uttryckskraft som de båda romantiska mästarna i sina oden till vårtanvinden respektive nåktergalen.

Kathleen Raine är en fantastisk poet, och "Den osedda rosen" ger några utsökta smakprov på hennes intensiva, visionära diktning.

Tommy Olofsson

På Västbanken något nytt?

I detta enastående reportage visar den unge israeliske författaren David Grossman på ett lysande litterärt språk hur verkligheten ter sig för den nya generationen palestinier som fötts och vuxit upp i flyktingläger och som från alla håll får näring till ett oresonligt hat. En kusligt viktig bok om ett av vår tids svåraste problem.

David Grossman
Den gula vinden
Cirkapris 172:-
Akademipris 137:-

BONNIERS

Akademibokhandeln
Mäster Samuelsgatan 32/Regeringsgatan
Telefon 08-21 48 90
Öppettider: Mån-fre 9.30-18.00. Lördag 10.00-14.00 (sommartid)

fotnoten

Brottslig vetenskap

IHNESTRASSE 22 i stadsdelen Dahlem, Västberlin, är den makabra adressen för det en gång i tiden världsberömda Kaiser Wilhelm-Institut för fri, i synnerhet naturvetenskaplig forskning, 1945 på förekommen anledning omdöpt till Max Planck-Institut uppkallat efter den berömde tyske fysikern, nobelpristagare i fysik 1918. Institutet hyste från 1927, ännu på Weimarrepublikens tid, och till nazismens fall 1945 forskningsinstitutionen för antropologi, arvslära och eugenik och gick under sina dåvarande resp chefer professorerna Eugen Fischer och Otmar von Verschuer den nazistiska s k raslärans ärenden. På Ihnestr 22, byggnaden innehas nu av Västberlins Fria universitets fakultet för politisk vetenskap, har nu universitetets president prof Heckelmann och dekanus prof Kiersch avtäckt en minnestavla över tyska vetenskapsmäns människofraktande verksamhet "i vetenskapens namn" med medicinska experiment på levande människor, i synnerhet koncentrationslägrens fångar.

– Vid en av vetenskapshistoriens känsligaste punkter går nationalsocialism och tysk forskning hand i hand, förklarade prof Kiersch i sitt tal vid ceremonin och påminde också om den berykta nazistläkaren med dr Mengeles "vetenskapliga" experiment med tvillingar och mördade offer i koncentrationslägret Auschwitz. Experimenten hade planlagts på Kaiser Wilhelm-institutet.

MINNESTAVLAN påminner också om att prof von Verschuer som, tillsammans med sina medarbetare praktiserade den nazistiska ras- och födelsepolitiken och mord på sinnessjuka, samt utbildade SS-läkare, fick fortsätta sin karriär i Bonnrepubliken. Ända till 1965 var han professor för eugenik i Münster. "Efter 1945 fortsatte gärningsmännen, med få undantag, sina vetenskapliga karriärer. Deras brott blev inte sonade."

under strecket

HEMKÄNSLA OCH FRÄMLINGSKAP PÅ GOTLAND

Var lyser rosorna rödare än i Botan i Visby? Var växer murgrönan ymnigare än på Sankt Olofs ruin? . . . Hemkänslan är ett besynnerligt ting. Den inger trygghet, men kan också bli mycket problematisk, menar artikelförfattaren.

Av THURE STENSTRÖM

FÖR DEN SOM under vinterhalvåret lever i Uppsala – en stad som numera är så ful och förvanskad, att man knappast kan gå ut, annat än möjligen i kvarteren kring universitetet – är det en lisa att om sommaren komma till Visby. Där har rivningsraseriet och moderniseringsivern ännu inte skördat lika förfärande och anstötliga vinster. Där begränsas synfältet bara av havshorisonten, och i varje liten trädgårdstäppa sjunger dessutom koltrastarna, alldeles som i min ungdom om vårarna. I Frimurarlogens trädgård, på dominikanklostret Sankt Nikolais sydsida, växer fortfarande samma gamla mullbärsträd och valnötsträd, och i Sankt Olofs gränd knäpper grindlåset till DBW:s Botaniska trädgård med alldeles samma dova ljud som när jag under soliga septemberdagar i början på 1940-talet som Visbygymnasist letade mig ut till favoritsoffan i parken för att läsa in latinlexan. Nu som då kan man höra havsdyningen utanför ringmuren vid Strandpromenaden och rösterna borta från Paviljongsplan. Det är bara att sluta ögonen, och årens klocka börjar – med allt utan tillstånd – att gå bakåt. I själva sommen kan man känna längtan till just denna trygga och bekväma parksoffa, gul med silverfärgade armstöd, som stått där i decennier och som verkar nära nog byggd för gymnasiala funderingar kring romarspråkets konsekutiva utsatser, dess gerundium och gerundivum. Var lyser rosorna rödare än i Botan i Visby? Var växer murgrönan ymnigare än på Sankt Olofs ruin?

Envar har naturligtvis sitt eget landskap, sin egen stad, sin egen hemkänsla. Jag förmenar ingen att känna sig hemma annorstädes, men för egen del har jag svårt att förstå, hur man kan vara hemma någon annanstans än bland trappgavels- och korsvirkeshus och medeltida gränder, eller hur man egentligen kan kalla en stad för en stad, så länge den inte är omsluten av ringmur från 1200-talet och vallgrav? Och på lantstället, om man nu är lycklig ägare av ett sådant, skall man höra lärkan dagen lång på andra sidan syrenhäcken, havssorlet genom skogen och fårens brråkande från järnåldersgravarna på andra sidan vägen. Och den soldallrande luften skall vara mättad av dofter från timjan och tång och saltvatten utmed strändernas kalkvita klapperstensvallar, där man kan lustvandra i många timmar utan att möta en levande varelse, förutom betande får och sjöfågel. "Men ej till människor. Jag längtar marken, jag längtar stenarna där barn jag lekt."

HEMKÄNSLAN ÄR ett besynnerligt ting, något som har med ljus och ljud och dofter att göra och – i gotlänningars fall – färger från gräs och grödor, ängets och dikeskanternas alla blomster: skär akvileja och röd kornvallmo, brunnade blåeld och daggvit skogslilja och alla orkidéerna: brudsporre och Jungfru Marie nyckel, krutbrännare och – längst ute bland enbuskar och vindpinade tallar på en strand i Sysne eller Norrlanda – julimånadens ljuvliga skönhet, den röda salepsroten. Minnet av att fältsippan fanns redan i skolherbariet och redan då hette Pulsatilla pratensis på latin och "kattlular" på gotländsk skolpojkslang inger, också det, en säregen trygghetskänsla.

Det ligger i öbornas natur att inte låta sig imponeras av det främmande, att betrakta fastlänningar och andra utbölingar med misstro. Omvänt räknas de egna som pålitliga. När gutarna önskar hedra en hemvändande landsman, smyger de i en bisats in sin oförglömliga komplimang: "Naj, han jär ingen sommargotlänning, han jär vintarfastlänning, vittja!" Vackrare vitsord finns inte för den som nödgas bo på fastlandet vintertid, en lekfull påminnelse om var man egentligen och slutligt hör hemma.

MEN RÖRLIGHETEN i det moderna kommunikationssamhället håller på att sudda ut de skarpa gränserna mellan hemma och borta. I var och varannan kalkstensgård på den gotländska landsbygden sitter numera storstadsbor och arbetar vid sina hemdatorer, kopplade till det egna företaget eller den egna tidningen i Stockholm. Uppträder de, kan man undra, någonsin akvileja eller svärdsyssla eller salepsrot, när de letar i menyerna och förirrar sig långt in i hårddisken? Den den situationen är kanske inte så långt borta, såvida den inte redan infunnit sig, när man arbetar i Stockholm men bor på Sudret. Det är inte underligare än att amerikaner under veckan arbetar i New York och under veckosluten per flyg pendlar hem till egnahemmet i Kalifornien. Om nu flyget alls behövs i datakommunikationernas ännu snabbare värld, där begrepp som hemma och borta upplöses i tunn luft och bara finns kvar som abstrakta påminnelser om det förgångna.

Det fanns en tid, när sommarresan till Gotland var ett helt företag och borgerliga familjer med Buick och hembiträde lämpades ombord i Nynäshamn – vid behov baxades bilen med lastkran ner på fördäck – och nådde sin bestämmelseort först ett dygn senare. Nuförtiden flyger man ner från Arlanda på trettio minuter. Eller man kommer susande med katamaran, ett slags modern vattenspindel som på två sköra pontoner skär sig fram på vattenytan på två korta timmar, från Västervik till Visby. Oavlåtligt spolas tyskar och fransmän, holländare och danskar runt på det gotländska bondlandet, och i Visbys gränder ekar popmusiken från dyra diskotek och billiga hamburgerbarer: det enda som inger besökaren en avlägsen känsla av att befinna sig på Gotland är att hamburgaren där kallas hoburgare (efter Hoburgsgubben, den kända rauken på Gotlands sydspets). Men eljest är de försålda mattorna merendels från Medelhavet och smyckena från Fjärran Östern och det kommersiella tingeltangelet förvillande likt salustånden i Berkeley.

INFÖR SÅDANA fenomen kan hemkänslan bli mycket problematisk och sammansatt för den hemvändande sommargotlänningen, som ett tu tre finner sig mer främmande hemma än i främmande land. Att analysera eller åtminstone överleva sådana känslokomplikationer kan bli sommarferiens mest påfrestande angelägenhet. Förnimmelsen av att denna ö en gång var vår, men att den nu håller på att bli deras – främlingarna som mycket litet förstår av landskapets traditioner och som våldför sig på öns egenart – är i masstourismens tidevarv övervälldigande. Stockholmarna brukar i folkmun få stå för allt det onda och främmande: de köper upp husen i Visby innerstad i spekulationssyfte och utan att ens bo i dem, de sprider narkotika och välska seder bland trohjärtade gotländska sårkar och töisar, de uteer storordiga böcker om "mitt Gotland" och "mitt Fårö" utan att ens veta, vad en käut (säl) eller gistgard (torkplats för nät) betyder. Och så snart en mikrofon kommer inom räckhåll knäpper de på sin gitarr och sjunger gotländska visor utan att kunna prestera en enda genuin diftong.

Men samtidigt som sådana primitiva känsloreaktioner väller fram ur mitt innersta, inser jag ju, att de i miniatyr speglar en främlingsfientlighet som – projicerad i större skala – snabbt skulle kunna växa till invandrarhat. Och i och med detsamma ringer varningsklockan. 1980-talet, de snabba kommunikationernas och de minskande avståndens tidevarv, är bestämt inte rätta tidpunkten för yverboren landskapspartikularism. Tvärtom måste vi förlika oss med tanken på att gränslinjen mellan hemma och borta snabbare än någonsin suddas ut, liksom gränserna mellan folk och språk och sedvänjor, om vi alls skall kunna överleva: i morgon kan vi själva vara turister i någon annans stad och landskap, kanske rentav främlingar på flykt. Då om inte förr lär vi begripa att vår tids kanske största tillgång just ligger i att demarkationslinjen mellan hemma och borta, mellan vårt och deras blivit alltmer flytande.

MITT I XENOFOBIN – den sant grekiska och gutniska oviljan mot främlingar – finns ju i det gutniska folklynnet också ett paradoxalt drag av gästfrihet och en blyg stolthet över att få förevisa öns märkvärdigheter för tillresande främlingar. När jag härförleden under några dagar agerade värd för två goda vänner från Köpenhamn och med bil genomkorsade ön i alla riktningar märkte jag att gymnasiebrens guideerfarenheter fanns kvar och kom väl till pass: på 1940-talet när jag som skolyngling och guide i Gotlands Turistförening klängde i Hesselgrens turistbussar och visade såväl Visby som Mästerby och Dalhems kyrkor och cistercienserklostret i Roma, blev det en sport att avtvinga resenärerna beundrande utrop. Numera skulle jag säkert inte vara i stånd att ta hand om en fransk lyxkryssares passagerare på uflykt till Stora Karlsö och minns, skam till sägandes, inte ens vad tordmule eller sillgrissla heter på franska. Men det dumdristiga övermodet kompenserade bristerna i vokabulären den gången i yngre dagar.

Dock, nådot av kunskaperna hade leva på ännu långt upp i 60-årsåldern, förmist tekniken att fösa fram efterslänträrna på ett så diskret vis att de känner sig omhändertagna. Mycket av kunskaperna hade även förbleknat, för säkerhets skull brukar jag drämma till med omdömet "tidigt 1300-tal" om snart sagt varje tympanon och vimperg i de skönt skulpterade kyrkoportalerna. Och för dopfuntar och stenskulpturer trollar jag med namn som Egypticus och Byzantios och Hegwaldr så vädligt och vildsint, att professor Johnny Roosval – upphovsman till flertalet klassificeringar – förmodligen vänder sig i sin grav skummande av harm och vrede. Men triumfen att få släpa in två infödda och inbitna köpenhamnare i ännu en kyrka – av de 92 på Gotland som tillkommit före 1400-talet – och höra dem utstöna sitt obligatoriska "vidunderlig, vi mangler ord" är och förblir en gotlännings lycka. Ännu kan altså, tänker man, Lyes glasmålningar, Gammelgarns altare, Stångas väggskulptur, Fröjels kastal vid havet, Vamlingbos Sankt Kristoffer bärande Jesusbarnet, Agnas runinskrift, Stenkyrkas eller Vallstenas kvadermålningar i triumfbågen, Öjas kruciffixgrupp avtvinga nya besökare samma andlösa glädje. Och inför Öjamadonnan eller Viklaumadonnan behövs ingen beskäftig guidekommentar, det vore att med ord profanera vad som bäst talar för sig självt.

FRÅN DET SUBLIMA till det löjliga förblir mycket sig likt på fosterön, men en ny tid och en ny tidskänsla har oneklign giort sitt intåg också här ute på kalkklippan i Östersjön. När det om kvällarna sakta knäpper i min lada, ställer jag frågorna i oroligare takt än förr. Kan det vara vinden och varslar den i så fall om regn? Eller är det möjligen socialdemokratiska partiets hemliga polis som installerat sin hemliga avlyssningsutrustning? De främmande fogdarna har ju trots allt bitit sig fast kring rennisbunarna på Fårö och vem vet hur långt innegångets aktionsradie sträcker sig, när miljardärerna och bankmännen bjuder till? Eller är det bara tornsvalorna som oskyldigt matar sina ungar, i glad overtskap om det svenska riksbankshållets kabaler och förvirtring? Jag stannar för den sistnämnda hypotesen, i trygg förvissning om att ingenting brukar ändra sig mer radikalt på Gotland, från år till år. Och att ön består, antingen danska herrar eller svenska missbrukar sin makt.

De båda tranorna, som i flera år häckat i skogsbrynet bortom min äng, kommer flygande nere från havet. De snattrar vänskapligt under inflyngningen, just när de går ner för landning. Hägern på bryggan, sådan Hjalmar Gullberg mötte den, och tranorna i skogsbrynet bortom min äng, visst tillhör de ett främmande och för människan ouppnåeligt rike. Men det inger en stark hemkänsla att varje kväll i solnedgången höra tranparets vinglfykt och äktenskapliga småprat. Konsten att hitta hem mitt i det främmande delar vi lika här i havsbandet.

"Jag förmenar ingen att känna sig hemma annorstädes, men för egen del har jag svårt att förstå, hur man kan vara hemma någon annanstans än bland trappgavels- och korsvirkeshus och medeltida gränder . . ." Teckning: SVEN RYDÉN

Thure Stenström är professor i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet.

SvD 88.07.17